

VOL 4. ISSUE 9

JOURNAL OF CONTEMPORARY WORLD STUDIES

zenodo

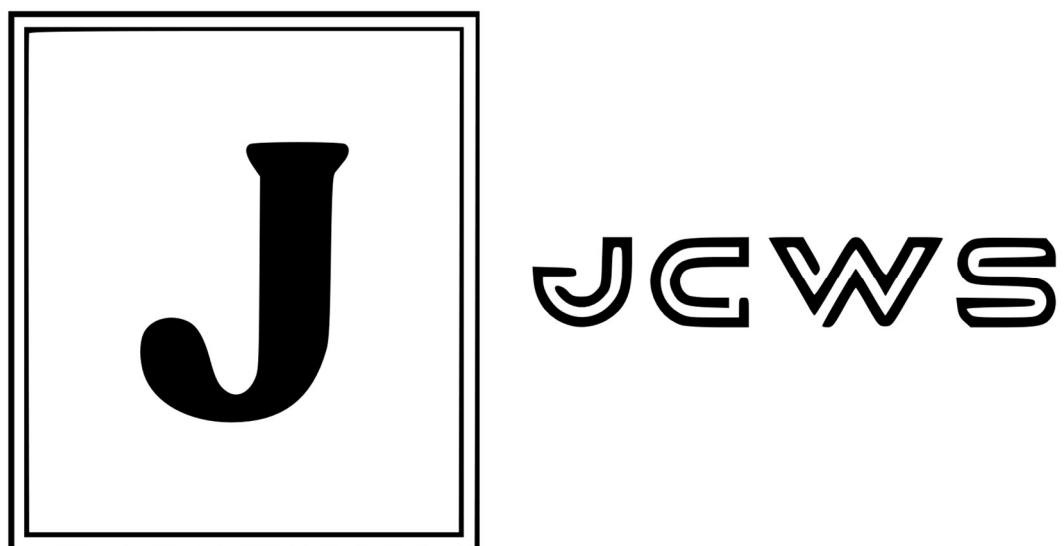
OpenAIRE | **EXPLORE**

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

**ISSN:
3030-3311**

VOLUME | 4 ISSUE | 9 | APRIL | 2026

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KITOBXONLIK KO'NIKMALARINI BAHOLASHDA PIRLS TADQIQOTLARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Abdurazzaqov O'ktam Abduqayumovich

Uzluksiz ta'lim pedagogikasi kafedrasikatta o'qituvchisi

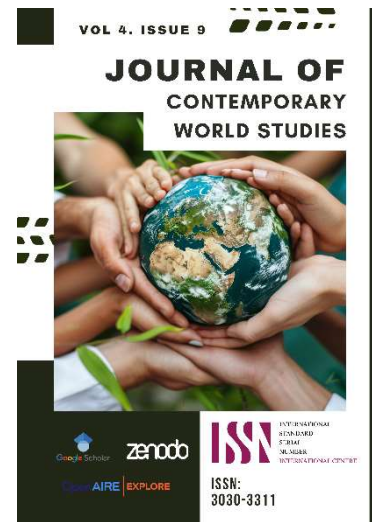
e-mail: abdurazzoqovoktam@gmail.com

ANNOTATION:

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining kitobxonlik ko'nikmalarini baholashda xalqaro PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) tadqiqotlaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda PIRLS dasturining mazmun-mohiyati, o'qish savodxonligini baholash mezonlari hamda ularning boshlang'ich ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi masalalari yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish, xulosa chiqarish va axborotni talqin etish kompetensiyalarini rivojlantirishda PIRLS topshiriqlarining pedagogik ahamiyati ochib berilgan. Maqolada xalqaro baholash dasturlari asosida kitobxonlik ko'nikmalarini takomillashtirish, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

KEYWORDS:

PIRLS, o'qish savodxonligi, kitobxonlik ko'nikmalari, boshlang'ich ta'lim, xalqaro baholash dasturlari, matnni tushunish, o'quvchilarning kompetensiyasi, ta'lim sifati, baholash mezonlari, o'qish madaniyati, pedagogik texnologiyalar, ta'lim samaradorligi.

April 28, 2026,
Published Date:
April 30, 2026

Journal Website:

<https://d-pressa.com/index.php/jcws/>

License

This work is licensed under a
[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Kirish

Bugungi kunda O'zbekistonni jahonga yuz tutishida va barcha sohalar bo'yicha rivojlanishda oldinda borayotgan davlatlar bilan raqobatbardosh bo'la olishidagi asosiy talab - yoshlarga berilayotgan bilimning sifati bilan baholanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvarda Oliy Majlisga Murojaatnomasida so'zlagan nutqida "O'zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo'ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-ma'rifat va innovatsiya bilan erisha olamiz. Buning uchun, avvalambor, tashabbuskor islohotchi bo'lib maydonga chiqadigan, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalashimiz zarur. Shuning uchun ham bog'chadan boshlab oliy o'quv yurtigacha – ta'limning barcha bo'g'inlarini isloh qilishni boshladik. Nafaqat yoshlar, balki butun jamiyatimiz a'zolarining bilimi, saviyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma'rifat, yuksak ma'naviyat kerak. Ilm yo'q joyda qoloqlik, jaholat va albatta, to'g'ri yo'ldan adashish bo'ladi"²⁶ deb ta'kidlab o'tdilar. Zero ushbu dasturul amalga asosan har bir O'zbekiston fuqarosi uchun zamonaviy bilimlarni o'zlashtirish, chinakkam ma'rifat va yuksak madaniyat egasi bo'lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak.

Asosiy qism

Yosh avlodga sifatli ta'lim berishga to'liq erishishda eng qisqa yo'l raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishni o'rganishdan iborat ekanligidan kelib chiqib, mamlakatimizda ilm-fanni yanada ravnaq toptirish, yoshlarimizni chuqur bilim, yuksak ma'naviyat va madaniyat

egasi etib tarbiyalash, raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirish borasida boshlagan ishlarimizni jadal davom ettirishni zamonaviy bosqichga ko'tarish maqsadida yurtboshimiz tomonlaridan 2020 yil "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili", deb nomlandi. Ushbu yil davlat dasturida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'lida horijiy ilg'or tajribalarni o'rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega. Bu borada umumiy o'rta ta'lim tizimini mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari hamda ilm-fan va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda tashkil etish, o'quvchilar bilimini xalqaro baholash standartlari talablari asosida baholash to'g'risida hukumat qarori qabul qilindi.

Ushbu qaror ijrosini to'liq ta'minlash va belgilangan maqsadlarga erishishni kafolatlash har bir mahoratli va kompetentli o'qituvchi zimmasiga ulkan ma'suliyat yuklaydi. O'quvchilarga ta'lim va tarbiya berishda zamonaviy ta'lim yondashuvlariga asoslanish, o'quvchiga do'stona munosabatdagi muhitni yaratishga yo'naltirilgan pedagogik jarayonning yaxlit manzarasi sifatida o'qituvchining pedagogik-psixologik bilimdonligi muhim ahamiyat kasb etadi.

"O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonida inson kapitalini shakllantirishning asosiy bo'g'ini bo'lgan tizimda amalga oshirilishi lozim bo'lgan vazifalar va ularni hayotga tatbiq etish yo'llari atroflicha belgilab berildi.

²⁶ O'zbekiston respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvarda Oliy Majlisga Murojaatnomasida so'zlagan nutqidan

Jumladan, mamlakatimiz ta'lim sifatini baholash bo'yicha PIRLS (Progress in International Reading and Literacy Study) - boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash; xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etishi ko'zda tutildi:

PIRLS - boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash ta'rifi ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyatidir.²⁷

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholashga asoslangan ta'lim-tarbiya jarayonida dars maqsadlari o'quvchilarning o'quv-biluv faoliyatiga asoslangan holda belgilanadi, bu esa ta'lim-tarbiya jarayonida yuqori natijaga erishishni kafolatlaydi, o'qituvchi hamda o'quvchilarning o'zaro hamkorligi va o'quv harakatlarini aniq baholash imkoniyatini yaratadi.

XXI asrga xos xalqaro baholash dasturlari asosida o'quvchilar bilimni baholash, o'qitish va ta'lim olishning zamonaviy usullaridan maqsadli foydalangan holda ularni yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalariga ega bo'lishlarini ta'minlashga xizmat qiladi. O'quvchilarni fikrlash chegarasidan tashqariga chiqishga, ijodiy, samarali va odobli fikrlashga undaydi. Binobarin, mazkur muammolarning har birini qamrab oluvchi mavzular, ko'rsatmalar, sinf xona muhiti, baholash mexanizmi va texnik qo'llanmalardan foydalanish kabi masalalarda turli xil yondashuvlarga asoslanilgan holda kafolatlangan natijani

ta'minlash, ko'zlangan maqsadga erishishni nazarda tutadi.

O'quvchilar bilimni baholashda PIRLS tadqiqotlarining topshiriqlaridan foydalanish ("Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash" metodik qo'llanmasi) va unda belgilangan baholash mezonlariga amal qilish ularda:

- o'qish savodxonligining maqsadiga erishishda badiiy tajriba orttirish va axborot olish va undan foydalanish;

- ko'p qirrali, murakkab vazifalarni amalga oshirishga o'rganish;

- har bir muammo xususida chuqur fikrlash va o'z bilimni oshirib borishni boshqara olish;

- o'z tengdoshlari, o'qituvchilar va mutaxassislar bilan chuqur mulohazani talab etuvchi muhim vazifalarni bajarishda hamkorlik qila olish;

- qarorlar qabul qilish, muammolarni hal etish va yangi fikrlar yaratishda texnologiyalardan foydalana olish kabi kompetensiyalarni shakllanishiga ko'maklashadi.

Matnni tushunish jarayonida quyidagilarga erishiladi

1. Matnni o'qish asosida diqqatni jamlash va aniq ma'lumotlarni to'plash;

2. Xulosa chiqara olish;

3. G'oya va axborotlarni tahlil qilish va uyg'unlashtirish;

4. Kontent va matn elementlarini baholash va tanqid qilish kabilar.

Natijada o'quvchilarda: matnni to'liq tushunish, matn elementlarini baholash, g'oyalar va axborotlarni tahlil qilish, muloqot qilish, ijodiylik va qiziquvchanlik, tanqidiy fikrlash va tizimli fikrlash, axborot va ommaviy axborot

²⁷ Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash" metodik qo'llanmasi 2019 y. T.

vositalaridan foydalanish, shaxslararo va hamkorlik, muammolarni aniqlash, shaklga solish va yechimini topish, o'z-o'zini yo'naltirish, ijtimoiy mas'uliyat kabi hayotiy ko'nikmalar shakllana boradi.

Boshlang'ich ta'limda o'qish fani o'z oldiga bir qator maqsadlarni qo'yadi. Unda ma'naviy-axloqiy yo'nalishlar ustuvorligi ko'zda tutiladi. O'quvchilar milliy adabiyotning, shuningdek, jahon adabiyotining eng sara namunalari o'qish va tahlil qilish asosida ezgulik va yovuzlik, yaxshilik va yomonlik, go'zallik va qusur haqidagi xilma-xil talqinlarga duch kelishadi, ularga ongli va jonli munosabat bildirishadi, shular asosida o'zlaridagi axloqiy-ma'naviy fazilatlar majmuining shakllanishi va rivojiga imkon topishadi. Ularga nisbatan ochiq hayotiy munosabatlarni aks ettirish zaruriyati esa o'quvchilar og'zaki hamda yozma nutqlarining rivojida muhim omil vazifasini ado etadi.

Xulosa

O'quvchilar turli davr va mamlakatlarda yaratilgan, turlicha dunyoqarash va e'tiqodlarni aks ettirgan, badiiy asarlarning eng yuksak namunalari bilan tanishib boradilar. Shular asosida ularda olam va odamlarning rang-barangligi, ularning takrorlanmasligi, ayni paytda olamning, butun bashariyatning bir butunligi haqidagi tasavvur va qarashlari shakllanib, kengayib, mustahkamlanib boradi. Eng muhimi, u olam va odamga tegishli bo'lgan barcha hodisalarga emosional (hissiy) munosabat bildiradigan darajaga ko'tariladi, qarashlar, dunyoqarashlar, nuqtai nazarlar xilma-xilligini kuzatish imkoniga ega bo'ladi.

O'qish fani bo'yicha uzluksiz ta'lim tizimining majburiy ta'lim bitiruvchilari PIRLS asosida:

- o'qish fanining estetik, tarbiyaviy, ta'limiy ahamiyati, so'zning ifoda imkoniyatlari, so'z orqali inson his-

tuyg'ulari hamda tabiat manzaralarining tasvirlanishi, xalq og'zaki ijodi, bolalar adabiyoti, o'zbek va jahon bolalar adabiyoti namunalari, adabiy tur va janrlar haqida umumiy bilimga ega bo'lish;

- o'rganilgan asarlarga mustaqil ravishda baho berish; o'rganilgan adabiy-nazariy tushunchalarning qo'llanilishiga doir test topshiriqlarini bajarish;

- turli manbalar (darslik va o'quv qo'llanmalar, lug'at, bolalar adabiyotlari)dan foydalanib, adabiy mazmundagi axborotlarni izlash va foydalanish;

- o'rganilgan xalq og'zaki ijodi, bolalar adabiyoti, jahon bolalar adabiyoti namunalaridan tegishli xulosalar chiqarish, ibrat olish, yaxshi insoniy fazilatlarni o'ziga singdirish, o'rganilgan maqol, she'riy satrlar va boshqa badiiy asarlardan kundalik og'zaki so'zlashuvlarda o'rinli foydalanish, asar va uning qahramonlariga yozma va og'zaki tavsif berish, badiiy ijod namunalari (nasriy, she'riy)ni ifodali o'qish, ularning mazmunini tushunish, anglash va idrok etish. Badiiy matn yoki uning parchasini ifodali yod aytish, qayta hikoyalash, o'zgalarga tushuntirib berish, munosabat bildirish va baholay olish, og'zaki va yozma nutqni boyitish, rivojlantirish, tushunarli va ravon, og'zaki hamda yozma nutqqa ega bo'lish;

- o'quvchilarga adabiy ta'lim (o'qish) adabiy o'qishlar tarzida o'rgatiladi. Bolaning o'qish texnikasini egallashi uchun, avvalo, uning savodxonlik darajasi shakllantiriladi, og'zaki va yozma nutqi rivojlantiriladi, tovush va so'zlarni to'g'ri talaffuz etish o'rgatiladi. Dastlab tanish, keyin notanish matn ifodali o'qitilib, o'quvchidagi ko'nikma, malaka aniqlanadi. Bunda miqdoriy ko'rsatkich – o'qish tezligi, ya'ni bir daqiqada nechta so'zni ravon o'qiy olishi belgilanadi. Bolaning matn mazmunini to'liq uqib olishi, qayta

hikoyalashi, shuningdek, o'zgarar nutqini eshitib, tushunib olishi maqsad qilinadi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2020 yil 24 yanvarda Oliy Majlisga Murojaatnomasida so'zlagan nutqidan

2. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash" metodik qo'llanmasi 2019 y. T.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi veb-sayti: www.tdi.uz.